

RAFFAY ANDREA

SZENDREY JÚLIA ÉS ERDŐD

Szendrey Júlia Keszthelyen született, 1828 decemberében, majd kilenc-tíz évesen Mezőberénybe került, ott élt és a Wenckheim kastélyban működő iskolában tanult.¹ A család innen költözött Erdődre, ahol Szendrey Júlia édesapja, Szendrey Ignác gazdatiszt gróf Károlyi Lajos uradalmi felügyelője lett.² Szendrey Júlia csak

1844-től lakott életvitelszerűen családjával az erdődi várban, mert 1840 és 1844 között Pesten, – a módos magyar nemesi családok körében akkoriban igen divatosnak számító – Tünczer (Lejte) Lilla lánynevelő intézetében tanult.³

1846. szeptember 8-án Szendrey Ignác elvitte leányát, Júliát az aznap Nagykárolyban, egy főispáni beiktatást követően lezajlott megyebálra, ahol megtörtént Petőfi Sándor és Szendrey Júlia első találkozása.⁴ Azon túl, hogy megismerkedésük hogyan alakult tovább, s esküvőjükig hogyan, milyen bonyodalmakat követően jutottak el, azt kell látnunk, hogy Erdőd milyen jelentős szerepet töltött be a fiatal Szendrey Júlia (s vele együtt Petőfi) életében: Szendrey ott élte át első, ráadásul egész élete szempontjából sorsdöntő szerelmének végtelen boldogságait és keserű fájdalmait, majd pedig 1847. szeptember 8-án,⁵ találkozásuk első évfordulóján az erdődi kastély kis kápolnájában fogadott örök hűséget Petőfi Sándornak.

Maga Petőfi a következőképpen írt Erdődről és annak kastélyáról:

„Nevezetessége nincs, kivevén kedvesemet... és a várat, melyben ő lakik. Még csaknem egészen ép vár, körülbelül a XV. századból, nem igen nagy dombon, két kicsiny és két nagy toronnyal, honnét éjszakára ellátásának Szatmárnémeti templomai. Hajdan Rákóczi bírta e várat...”⁶

Az erdődi esküvő után következett a szintén legendássá vált koltói kastélyban töltött időszak, majd az Arany Jánosnál tett nagyszalontai látogatás, míg végül a házaspár berendezkedett pesti otthonában. Júlia az 1848-as forradalmi események után, 1848 őszén – hogy ott várja meg kisgyermeké születését – visszatért Erdődre szüleihez, de mivel ez a szeretett otthon túlságosan közel volt az oláh hordák mozgolódásaihoz, ott nem maradhettek tovább, így történt, hogy Petőfi Zoltán ugyanabban az évben, december 15-én, Debrecenben született meg.⁷ Mikor Júlia kb. félévnyi kutatás után szinte minden reménnyel felhagyott azzal kapcsolatban, hogy férjét valaha is megtalálja, abban a hitben, hogy amennyiben Petőfi esetleg mégis élne, és előkerülne, nagy valószínűséggel Erdődön keresné őt, oda ment vissza, de a kilátástalanság hamarosan mégis Pestre űzte, ahol rövidesen Horvát Árpád egyetemi tanár felesége lett. Azt is tudjuk, hogy abban a házasságban soha nem élte át azt a boldogságot, amit egykoron Petőfi Sándor feleségeként megélhetett.

Erdődön című töredékben maradt, jelenleg az OSZK Kézirattárában őrzött (Fond VII/206) verse is nagy valószínűséggel arra az időszakra visszaemlékezve íródhatott, mikor Petőfi visszatérésére várva még utoljára

¹ ÓNODY Magdolna, *A Petőfi és a Szendrey család életéből*, Miskolc, II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, 1990, 5.

² CSETRINÉ LINGVAY Klára, *Pályaképek: Szendrey Júlia, Podmaniczky Júlia, Kaffka Margit*, Kolozsvár, Kriterion, 2004, 9.

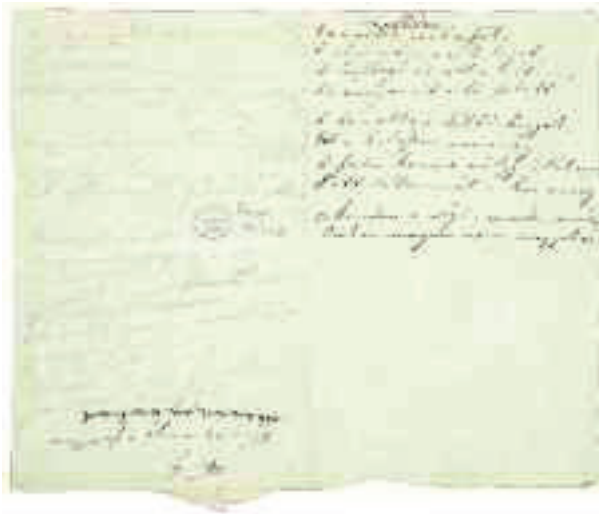
³ *Uo.*, 10.

⁴ JAKAB Ferenc, *Petőfiné Szendrey Júlia élete*, Győr, „Győri Hirlap” Nyomdavidálat, 1931, 3–4.

⁵ *Uo.*, 7.

⁶ Idézi: ÓNODY, *i. m.*, 13.

⁷ JAKAB, *i. m.*, 10.

Szendrey Júlia Erdődön c. verstöredékének kézirata (OSZK Kézirattár, fond VII/206.)

Erdődre visszatért:

„Ez a vidék, ezek a fák,
A régi vár, a zöld liget,
A csillogó ér ott a réten,
Az árnyas út a tó felett.

A távolban kéklő hegyek,
Itt a kalászos rónaság,
A falu lenn a völgy ölében
S itt lábamnál e kis virág

Minden a régi, minden, minden,
Csak én magam nem vagyok az”

Petőfi Sándor feleségének tollából született azonban egy, talán még ennél is lélekbe markolóbb írás, mely szintén Erdődőről szól.

Amikor Szendrey Júlia irodalmi tevékenységéről beszélünk, általában *Naplóját*, fordításait (azokon belül is leginkább Andersen-fordításait), olykor talán még költeményeit és elbeszéléseit is szokás említeni, azonban volt egy másik műfaj, amiben Szendrey szintén komoly tehetséget mutatott, s ez a műfaj a vers és a próza határán helyezkedik el.⁸

Erdőd című, valamint „*Itt vagy tehát végre előttem...*” kezdetű írásai, bár nem tekinthetők tisztán versnek, műfaji és tartalmi különlegességüknél, esztétikai értéküknél fogva mégis bekerültek a Szendrey Júlia összes verseit tartalmazó, „*Megérdemelve vagy ártatlanul...*” – *Szendrey Júlia összes költeményei elemző tanulmányokkal*⁹ című kötetbe, mellyel Szendrey összes verseinek kiadása először történt meg, hiszen azokat e kötet megjelenése előtt korábban sehol, semmilyen formában nem adták ki.

Az *Erdőd* című írás nyomtatott változata a Mikes Lajos-féle Szendrey-naplókiadásban¹⁰ megjelent ugyan, s annak újrakiadásában¹¹ szintén szerepel, viszont ennek a Szendrey-írásnak az eredeti kéziratát napjainkig sem Mikes, sem pedig a *Szendrey-Napló* többi kiadója nem közölte. A „*Megérdemelve vagy ártatlanul...*” címet viselő kötetben (ahogyan a versek mellett szintén megtalálható azok eredeti kéziratának másolata) az *Erdőd* című Szendrey-írás teljes kéziratát – melyről Ajkay Alinka és Szentes Éva azt írja, hogy annak „mindeddig nem sikerült a nyomára bukkanniuk”,¹² ezért annak

⁸ Szendrey Júlia verses prózáiról bővebben lásd: VASTAG Andrea, *Álom és valóság határán – Szendrey Júlia verses prózái: Erdőd és „Itt vagy tehát végre előttem...”* = V. A., „*Megérdemelve vagy ártatlanul...*”: Szendrey Júlia összes költeményei elemző tanulmányokkal, Bp., Két Hollós, 2018 augusztus, 377 – 384.

⁹ VASTAG Andrea, „*Megérdemelve vagy ártatlanul...*”: Szendrey Júlia összes költeményei elemző tanulmányokkal, Bp., Két Hollós, 2018 augusztus.

¹⁰ Szendrey Júlia halála előtt négy nappal megírt végrendeletében munkái kiadási jogát kizárólag Tóth Józsefnek ruházta. Júlia halála után Tóth József, Horvát Árpád és Gyulai Pál megegyeztek abban, hogy a halott Szendrey összes ismeretlen iratáról hallgatni fognak. Gyulai Pál hangoztatta is, hogy ő ezeket az iratokat a koporsóba tette a meghalt Szendrey Júlia mellé, azonban ez nem így történt, hiszen 1908-ban, amikor Szendrey Júlia, Petőfi Zoltán és Petőfi István hamvait közös sírba helyezték, Szendrey Júlia koporsóját is felbontották, s a holttest mellett semmilyen irat nem volt. Aztán 1925-ben Tóth József – aki nem csupán odaadó hűséggel ápolta a már halálos beteg Szendrey Júliát egészen az asszony haláláig, de utolsó szerelme is volt Szendreynek – egyik leszármazottja addig ismeretlen, véletlenül előkerült Szendrey-iratokat mutatott be Mikesnek, aki ezeket az ismeretlen iratokat Dernői Kocsis Lászlóval nyilvánosságra hozta az 1925-től 1930-ig tartó öt éves kutatómunka eredményeivel együtt: 1930-ban kiadta Szendrey Júlia addig ismeretlen *naplóját, leveleit, valamint halálos ágyán tett vallomását*. Szendrey ismeretlen iratai előkerülésének történetét lásd: DÁNÉ Tibor, *Elhull a virág: Az igazság Szendrey Júliáról*, Székelyudvarhely, Erdélyi Gondolat, 2001, 39–45. Mikes a főt említett, 1930-as kiadványban közli ugyan az *Erdőd* című Szendrey-írást, viszont annak eredeti kézírata nem került bele ebbe a Mikes-féle kötetbe. Lásd: SZENDREY Júlia *Ismeretlen naplója, levelei, halálos ágyán tett vallomása*, kiad. MIKES Lajos, DERNŐI KOCSIS László, előszó gróf BETHLEN Margit, Bp., Révai, Genius, 1930.

¹¹ „*Ha eldobod egykor az özvegyi fátyolt...*”: SZENDREY Júlia *naplója, levelezése barátnőjével és vallomása halottas ágyán*, szerk. SZATHMÁRY Éva, Bp., Ciceró, 1999., valamint „*Naponként árvább*”: SZENDREY Júlia *naplója*, kiad. AJKAY Alinka, SZENTES Éva, Bp., EditioPrinceps, 2015 (Női Tükörben: nők – naplók – vallomások), és annak második, átdolgozott kiadása.

¹² „*Naponként árvább*”: SZENDREY Júlia *naplója*, kiad. AJKAY Alinka, SZENTES Éva, Bp., EditioPrinceps, 2016² (Női Tükörben: nők – naplók – vallomások), 180.

¹³ SZENDREY Júlia *Ismeretlen naplója, levelei, halálos ágyán tett vallomása, i. m.*, 324.

szövegét a Mikes-féle naplók kiadásából átvéve közölték, s mely az MTA Kézirattárában található „K 525/1” jelzetszám alatt – is közzétesszük, nyomtatott változata pedig ebben a kötetben az eredeti kézirat alapján olvasható.

Mikes Lajos szerint az *Erdőd* címet viselő kézirat Szendrey Júlia helyesírása alapján – mert az az évek alatt folyamatosan változott – körülbelül 1856–1858-ból származik.¹³

Ugyanúgy, ahogy költeményeiben, Szendrey prózai jellegű írásaiban is ott van a hamisítatlan romantika, mi több, egyenesen a hamisítatlan szentimentalizmus. A természeti képek gyönyörű módokon történő ábrázolása, s azoknak a lelki állapotokkal való összekötése Szendrey irodalmi alkotásaiban alapvető motívumnak tekinthető.

Szendrey Júliának ez az írása jóval több, mint egy visszaemlékező vallomás, s egy régi erdői emlék megörökítése.

A koldusasszonynak az írás második részében történő megjelenése szintén jóval több még az egyszerű szimbolikánál is. Kezdjük mindjárt a hárfánál, mint szimbólumnál – melyet a cigányasszony penget –, ami legtöbbször magának a költészetnek a szimbóluma, s ebben az írásban e hangszernek ilyen irányú értelmezése meg is állja a helyét, hiszen ez a cigány koldusnő, s – ahogyan gyakorlatilag minden ember élete – annak egész sorsa egy költemény, de sajnos nem mindig a pozitív végki-csengésű költemények közül való.

Azon túl, hogy a hárfa – háromszögletű keretre feszített, pengetős hangszerként – az apa-anya-gyermek hármasságát jelképezi, komoly bibliai szimbolikával is bír, hiszen a hármas szám, s egyáltalán, a háromszög, mely a hárfa alakja, tulajdonképpen a *Szentháromság*ot is szimbolizálja, s mindezen túl azt, hogy minden sors Isten kezében egy hárfa, melyen nem tudhatjuk, Isten milyen akkordokat szólaltat meg életünk során.¹⁴ Valójában Szendrey Júlia, Petőfi Sándor és Erdőd, s amit már sem Petőfi, sem Szendrey nem élhetett meg, a Magyar Királyság tragédiáját szimbolizálja a cigányasszonyé, s annak hárfája.

Szendrey Júlia szíve hosszú szenvedések után, 1868. szeptember 6-án – egyes források, például Szendrey egyik életrajzírója, Jakab Ferenc szerint 1868. szeptember 8-án¹⁵ – szűnt meg dobogni. Furcsa, szimbólumértékű mozzanata Szendrey Júlia sorsának, mi több, erdői kötődésének s – mivel ott házasodtak össze, ott szerettek egymásba – azzal együtt első férjéhez fűződő szerelmének üzenete, hogy hosszú szenvedések után – még ha a szeptember 6-i halálozási dátumot fogadjuk is el helyesnek –, két nap híján pontosan 21 évvel később azon a napon halt meg, mikor az erdői kastély kápolnájában igent mondott Petőfinek. Mindezek fényében nem is kell azon csodálkozni, hogy Szendrey Júlia Erdődről s azzal együtt Petőfi Sándorról, kettejük szerelméről szóló kéziratában a következő sorokat olvashatjuk:

„Mikor aztán végre
reményem valósulását hittem
fölismerhetni a közelgő alakban,
miként gyúlt ki arczom és sápadt
el egyszerre, mily vadul dobogott
szívem s remegve,
szédülve dőltem a kerítéshez,
mi mellett a buján tenyésző fagyal-
bokrok erős illatu fejr virága
kábulással tölté el lankadzó fe-
jemet. Ilyenkor nem tudtam, álmo-
dom-e boldogságomat, vagy a va-
lóságban közelg-e az felém! Oh
Erdőd, Erdőd!
láthatnálak-e úgy, mint akkor látta-
lak, mikor benned volt menyorszá-
gom, mikor
földedet tapodta, árnyaidban
pihent s virágaidban gyönyör-
ködött az, ki legmerészebb vágyaim
elért tárgya volt, kinek egyetlen
tekintete, egyetlen futó érintése elég
volt arra, hogy előttem szent ereklyé-
vé tegyen mindent, mi őt környezé.
Láthatnálak-e úgy, mint akkor...”¹⁶

¹⁴ Vö. Boncza Berta „1927 PEST” dátumozást viselő istenes versének, az „Ő hősnek lenni, mindég hősnek” kezdetű versnek következő soraival: „(...) kényes hárfája vagy a sorsnak/ki játszik rajtad, ki a mester?/Őbejött gyerekezéddel/te nem vagy oka semminek./Hárfája zengő, nagy tüzeknek,/titkos mélyü tava színeknek,/körötte magas bástyák állnak,/köztük vergődik tépett szárnyad. (...)” Lásd: VASTAG Andrea, „Szívem véresre szétzúzott játék...”: Csinszka összes verse elemző tanulmányokkal, Bp., Két Hollós, 2017, 68–69.

¹⁵ JAKAB, i. m., 16.

¹⁶ SZENDREY Júlia, *Erdőd*, MTA KIK Kézirattár K 525/1.

¹⁷ SZENDREY Júlia, „Itt vagy tehát végre előttem...”, OSZK Kézirattár Fond VII/154.

Szintén az 1850-es évekből származik, egészen pontosan 1855. november 30-i dátumozást visel az „*Itt vagy tehát végre előttem...*” kezdetű kézirat, mely tartalmát tekintve eltér ugyan az *Erdőd*től, műfaját és stílusát tekintve mégis egy lapon említhető vele.

Ebben az írásban Szendrey ugyanolyan elragadtatással szól Velencéről, mint korábban tárgyalt írásában Erdődrről. Az egyik különbség a két írás között, hogy míg Erdődre a jelenből emlékszik vissza, Velencéről a jelenben ad szívet-lelket gyönyörködtető vallomást:

„(...) *Igen, így látlak előttem, Velencze! nem álom ez, nem képzelődés, így állsz előttem a valóságban és én ébren, éberségem öntudatában borulok le – képed előtt. (...)*”¹⁷

Felmerül viszont a kérdés, hogy – Erdőddel ellentétben – Szendrey valaha is járt-e Velencében? Egyik életrajzírója sem ad ugyanis ezzel kapcsolatban tájékoztatást, s ha életének eseményeit alaposan végiggondoljuk, valószínűbbnek tűnik, hogy Petőfivel való rövid házassága alatt, a magyar forradalom és szabadságharc hányattatásai idején, majd pedig első férje halála után, de még Horvát Árpád feleségeként sem tudott eljutni külföldre, így Velencébe sem. Balatonfüredi fürdőkúrákra azonban biztos, hogy eljutott, mert orvosai nőgyógyászati (és azzal együtt lelki, idegi eredetű?) panaszainak csökkenését

ezeztől a kúráktól remélték.¹⁸ Sokkal inkább elképzelhető tehát, hogy Szendrey csak szeretett volna Velencébe eljutni egyszer, hiszen olvasni biztosan sokat olvasott Velencéről s a velencei tenger napcsókolta vizeiről:

„*Leánya a kincses tengernek, testvére a ragyogó napnak, Velencze!*”¹⁹

Amennyiben ennek a kis írásnak („*Itt vagy tehát végre előttem...*”) az utolsó sorait elolvassuk, rájövünk, mi a trükk ebben a gyönyörű tájleírásban: Szendrey talán egy szőnyeget, de mindenképpen egy olyan szőtest, esetleg hímzést teríthetett díványára, mely Velence látképét ábrázolta. Így érte el tehát, hogy láthassa Velencét, „*miként csak ő érhetette azt el*”:

„(...) *Oh igen! elértem vágyamat, miként én érhetem azt el, előttem Velencze – látképe. Dívánomon fekszik kiterítve és én előtte zsámolyon térdepelve bámulom (...)*”²⁰

Idézett két írás azt bizonyítja, hogy a 39 évet élt Szendrey Júlia haláláig visszavágyott Erdődre, és az olaszországi Velence partjairól is gyakran álmodozott, azonban a sors másként rendelkezett: Petőfi Sándor elvesztése mellett életének másik tragédiája az volt, hogy soha többet nem térhetett vissza Erdődre, s azt sem érhetette meg, hogy a velencei tengert csak egyszer is láthassa.

¹⁸ ÓNODY, i. m., 7.

¹⁹ SZENDREY Júlia, „*Itt vagy tehát végre előttem...*”, i. m.

²⁰ Uo.

Felhasznált irodalom

CSETRINÉ LINGVAY Klára, *Pályaképek: Szendrey Júlia, Podmaniczky Júlia, Kaffka Margit*, Kolozsvár, Kriterion, 2004.

DÁNÉ Tibor, *Elhull a virág: Az igazság Szendrey Júliáról*, Székelyudvarhely, Erdélyi Gondolat, 2001.

„*Ha eldobod egykor az özvegyi fátyolt...*»: SZENDREY Júlia naplója, levelezése barátnőjével és vallomása halottas ágyán, szerk. SZATHMÁRY Éva, Bp., Ciceró, 1999.

JAKAB Ferenc, *Petőfiné Szendrey Júlia élete*, Győr, „Győri Hirlap” Nyomdavidallalat, 1931.

„*Naponként árvább*”: SZENDREY Júlia naplója, kiad. AJKAY Alinka, SZENTES Éva, Bp., EditioPrinceps, 2016² (*Női Tükörben: nők – naplók – vallomások*).

ÓNODY Magdolna, *A Petőfi és a Szendrey család életéből*, Miskolc, II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, 1990.

SZENDREY Júlia, *Erdőd*, MTA KIK Kézirattár K 525/1.

SZENDREY Júlia *Ismeretlen naplója, levelei, halálos ágyán tett vallomása*, kiad. MIKES Lajos, DERNŐI KOCISIS László, előszó gróf BETHLEN Margit, Bp., Révai, Genius, 1930.

SZENDREY Júlia, „*Itt vagy tehát végre előttem...*”, OSZK Kézirattár Fond VII/154.

VASTAG Andrea, „*Megérdemelve vagy ártatlanul...*”: Szendrey Júlia összes költeményei elemző tanulmányokkal, Bp., Két Hollós, 2018.

VASTAG Andrea, „*Szivem véresre szétzúzott játék...*”: Csinszka összes verse elemző tanulmányokkal, Bp., Két Hollós, 2017.